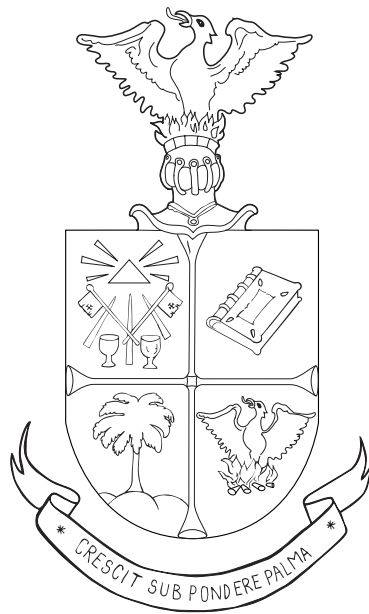

Glossa Iuridica

XIII. évfolyam, 1-2. szám

Budapest, 2026

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

SZERKESZTŐBIZOTTSÁGI ELNÖK:

Miskolczi Bodnár Péter

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Antalóczy Péter, Birher Nándor, Böcskei Elvira, Bruhács János,
Csáki-Hatalovics Gyula, Cservák Csaba, Czine Ágnes, Dobrocsi Szilvia,
Domokos Andrea, Homicskó Árpád Olivér, Jakab Éva, Köbel Szilvia,
Kukorelli István, Kun Attila, Liviu Radu, Miskolczi Bodnár Péter,
Móré Sándor, Osztovits András, Pulay Gyula, Rixer Ádám, Erik Stenpien,
Stipta István, Szabó Imre, Szabó Zsolt, Szalma József, Szuchy Róbert,
Tamás András, Tóth András, Tóth J. Zoltán, Törő Csaba Attila,
Trócsányi László, Udvary Sándor

FŐSZERKESZTŐ:

Rixer Ádám

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTESEK:

Köbel Szilvia, Nagy Péter, Szuchy Róbert, Udvary Sándor

SZERKESZTŐK:

Arató Balázs, Boóc Ádám, Cservák Csaba, Domokos Andrea, Stipta István

ISSN 2064-6887

*Kiadja a Károli Gáspár Református
Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara*

Felelős kiadó: Prof. Dr. Tóth J. Zoltán, dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

www.patrocinium.hu

CSALÁDI SZEREPEK A LELKÉSZCSALÁDOKBAN

TÖRÖK EMŐKE
egyetemi docens (KRE BTK)

Absztrakt

A lelkészcsaládok sajátos esetnek számítanak a gondoskodási gyakorlatok és a családi feladatok szervezése tekintetében. Ennek fő okai között ott van a lelkészi hivatás sajátos munkarendje, a vallásosság és a hagyományos nemi szerepek közötti összefüggés, valamint a jellemzően nagyobb gyerekszámmal összefüggő hagyományos otthoni feladatmegosztás. Tanulmányom félig strukturált mélyinterjúk elemzése alapján arra a kérdésre keresi a választ, hogy a lelkészcsaládokban hogyan szervezik meg a gondozási és más otthoni feladatokat, milyen feladatmegosztás alakul ki a szülők között, illetve mennyire jelennek meg a családban betöltött szerepekhez való viszony tekintetében a modernnek és a hagyományosnak tekintett elemek. Az elemzés eredményei azt mutatják, hogy a lelkészcsaládokban a gondoskodási gyakorlatok szervezését sokszor rögzített szerepek és felelőségek dominálják, de jelen vannak modern elemek is: különösen a világi foglalkozású házastárssal élő lelkészek és lelkész nők esetében gyakran megfigyelhető a gondozási feladatok és a házimunka megosztásának egalitárius irányba való elmozdulása.

Kulcsszavak: protestáns lelkészek, családi szerepek, szülői szerepek, gondoskodás, feladatmegosztás

FAMILY ROLES IN PASTORAL FAMILIES

Abstract

Pastoral families are considered a special case in terms of care practices and the organization of family tasks. The main reasons for this include the specific work schedule of the pastoral profession, the well-known correlation between religiosity and traditional gender roles, and the traditional division of tasks at home, which is typically associated with a larger number of children. Based on the analysis of semi-structured in-depth interviews, my study seeks to answer the question of how caregiving tasks

are organized in clergy families, how tasks are divided between parents, and to what extent modern and traditional elements appear in relation to the roles fulfilled in the family. The results of the analysis show that in clergy families, caregiving practices are often dominated by fixed roles and responsibilities, but modern elements are also present: particularly in the case of pastors who are married to spouses with a secular profession, a shift toward egalitarian sharing of caregiving tasks can often be observed.

Keywords: Protestant pastors, family roles, parental roles, caregiving, division of tasks

1. Bevezetés¹

A családi szerepek sok szempontból változóban vannak. Bár a kenyérkereső apa és gondoskodó, érzelmileg támogató anya komplementer szerepeire épülő családmodell² hatása és a nemi egyenlőtlenség még ma is széles körben jelen van az otthoni munkamegosztásban, az elmozdulás az egalitárius szerepek és az egyenlőbb otthoni feladatmegosztás felé az elmúlt évtizedekben egyértelműen érzékelhető.³ Ezek a folyamatok lényeges változásokat hoztak a szülőséggel és szülői szerepekkel kapcsolatos elvárásokban és az ehhez kapcsolódó gyakorlatokban⁴ is, sőt, a gyermekgondozási feladatokban egyértelműbb és gyorsabb is az elmozdulás az egyenlőség felé, mint a háztartási munkában.⁵ Nagy figyelmet kap ezen belül az apaszerep változása: az aktív, bevonódó, gyermeke életében az

1 A tanulmány a Kooperatív Doktori Program Család a társadalomban alprogramjának keretében megrendezett, a Kulturális és Innovációs Minisztérium által támogatott *Változó szülői szerepek a mai Magyarországon* konferencián 2025. október 29-én elhangzott előadás kibővített változata.

2 Ennek klasszikus funkcionista megfogalmazását lásd: PARSONS, Talcott – BALES, Robert F.: *Family Socialization and Interaction Process*. New York, Free Press, 1955.

3 JASPERS, Eva – VAN DER LIPPE, Tanja – EVERTSSON, Marie: *Gender inequality, households, and work*. In: GERXHANI, K. – DE GRAAF, N. D. – RAUB, W. (eds.): *Handbook of sociological science*. Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2022, 176–195.; SAYER, Liana C.: *Trends in housework*. In: TREAS, Judith – DROBNIČ, Sonja (eds.): *Dividing the domestic: Men, women, and household work in cross-national perspective*. Stanford, Stanford University Press, 2010, 19–38.

4 CRAIG, Lyn – POWELL, Abigail – SMYTH, Ciara: Towards intensive parenting? Changes in the composition and determinants of mothers' and fathers' time with children 1992–2006. *The British journal of sociology*, 2014, 65 (3), 555–579.

5 JASPERS i. m.

anyához hasonló intenzitással – vagy legalábbis a korábbi apai jelenléthez képest sokkal intenzívebben – jelenlévő apa képe új elvárásokat támaszt a férfiakkal szemben is a családokban.⁶ A lelkészcsaládokban azonban a gondozási gyakorlatok és a családi feladatok szervezése tekintetében is sok olyan tényező merül fel, amelyek miatt érdemes feltenni a kérdést, hogy ezek a változások vagy azok egyes elemei mennyire és milyen módon jelennek meg ezekben a családokban. Vegyük tehát sorra először azokat a tényezőket és sajátos körülményeket, amelyek a lelkészcsaládokat a világi foglalkozású szülők családjaitól megkülönböztetik, és amelyek hatással lehetnek a gondoskodásviszonyokra, az otthoni feladatmegosztásra és általában a szülői szerepek megvalósítására.

Először is, mint azt már sokan megfogalmazták, a lelkészi hivatás a hagyományos felfogás szerint egy 'kétszemélyes állás',⁷ vagyis a gyülekezeti lelkész szerep kialakulásakor magától értetődő volt, hogy a lelkész mellett ott van a lelkész felesége. A lelkészfeleségnek nemcsak jól körülírható és ingyenesen elvégzett feladatai vannak a gyülekezetben,⁸ hanem a családban is biztosítja a lelkész számára azt a stabil hátteret, amely lehetővé teszi, hogy ő minden idejét és energiáját a gyülekezet ügyeinek szentelhesse. Ez a felállás világos és egyértelmű családi szerepeket és otthoni munkamegosztást feltételezett, ami a patriarchális társadalmak viszonyai között

6 A téma áttekintéséhez lásd: SCHOPPE-SULLIVAN, Sarah J. – FAGAN, Jay: The evolution of fathering research in the 21st century: Persistent challenges, new directions. *Journal of Marriage and Family* 2020, 82 (1), 175–197.; vagy a magyarországi kutatások közül TAKÁCS Judit: Aktívan törődő apák Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 2017, 27 (3), 104–126.; és SZTÁRAY KÉZDY Éva – DRJENOVSKY Zsófia: Gondoskodásviszonyok a gyermekükkel otthon lévő apák családjában Magyarországon. *Társadalomtudományi Szemle*, 2021, 11 (4), 138–161. DOI:10.18030/socio.hu.2021.4.138

7 SHEHAN, Constance L. – SCHULTZ, Jesse – WIGGINS-FRAME, Marsha: Feeding the Flock and the Family: Work and Family Challenges Facing Ordained Clergy Women. *Sociological Focus*, 1999, 32 (3), 247–263. DOI:10.1080/00380237.1999.10571140; HILDENBRAND, Katrin: „...dass ich die treue Gehilfin meines lieben Mannes bin.“ *Geschlechterkonstruktionen im Pfarrhaus*. In: MANTEI, Simone – SOMMER, Regina – WAGNER-RAU, Ulrike (Hrsg.): *Geschlechterverhältnisse und Pfarrberuf im Wandel: Irritationen, Analysen und Forschungsperspektiven*. Stuttgart, Kohlhammer, 2013, 115–134.; SAMMET, Kornelia: *Pfarrberuf und Geschlechterverhältnis. Eine soziologische Perspektive auf die Situation in den deutschen Kirchen* In: MANTEI – SOMMER – WAGNER-RAU (Hrsg.): i. m. 35–52.

8 vö. ehhez NESBITT, Paula D.: *Feminization of the Clergy in America: Occupational and Organizational Perspectives*. New York, Oxford University Press, 1997.; vagy HILDENBRAND i. m.

egyébként is meglehetősen magától értetődő volt. Ahogy azonban a női egyenjogúság irányába való elmozdulás mind a társadalomban általában, mind az egyházban megjelent, ez a modell a lelkészcsaládokban is egyre inkább problematikussá vált: nemcsak akkor, ha a lelkész nő, hanem például akkor is, amikor a férfi lelkész világi foglalkozású felesége saját karriert, saját, teljes embert kívánó felelősségteljes világi hivatást épít. Ha emellett a hagyományos lelkészcsalád idealizált képe továbbra is viszonylag széles körben hat,⁹ az feszültségeket okoz és egyénileg kidolgozandó megoldásokat kényszerít ki a családokban, éppen a szülői szerepfelfogások és az otthoni munkamegosztás terén is.

A második fontos tényező, amit érdemes figyelembe vennünk a lelkészcsaládokban megvalósuló családi szerepek vizsgálatánál, az a vallásosság és a hagyományos nemi szerepek összefüggése. Az elmúlt évtizedekben számtalan kutatás támasztotta alá, hogy a vallásosság mértéke növeli a hagyományos nemi szerepek¹⁰ és ezzel a nemileg meghatározott otthoni munkamegosztás elfogadottságát.¹¹ Ebből kiindulva arra számíthatunk, hogy a lelkészcsaládokban a teljes társadalomra jellemzőnél jobban megmaradhatnak a hagyományosnak tekintett családi szerepek. Mindazonáltal kutatások azt is kimutatták, hogy az intenzív vallásosság a férfiaknál nagyobb érzékenységgel és családcentrikussággal járhat együtt,¹² egy magyar kutatás pedig ezzel összhangban összefüggést talált egyfelől az egyházas vallásosság, másfelől a női munkavállalás és családi életbe bevonódó apaság támogatása között.¹³ A hagyományos nemi szerepek preferálását erősítheti az az ismert összefüggés, hogy a gyermekek születése általánosságban tradicionális irányba alakítja a munkamegosztást, azaz növeli

9 OFFENBERGER, Ursula: *Stellenteilende Ehepaare im Pfarrberuf. Empirische Befunde zum Verhältniss von Profession und Geschlecht*. In: MANTEI – SOMMER – WAGNER-RAU (Hrsg.): i. m. 201–216.

10 SEGUINO, Stephanie: Help or Hindrance? Religion's Impact on Gender Inequality in Attitudes and Outcomes. *World Development*, 2011, 39 (8), 1308–1321. DOI:10.1016/j.worlddev.2010.12.004; INGLEHART, Ronald – NORRIS, Pippa: *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change Around the World*. Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

11 MURINKÓ Livia: A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök európai kitekintésben: értékek és gyermekgondozás. *Szociológiai Szemle*, 2014, 24 (1), 67–101.

12 vö. pl. WILCOX, W. Bradford: *Soft Patriarchs, New Men: How Christianity Shapes Fathers and Husbands*. Chicago, University of Chicago Press, 2004.

13 FÉNYES Hajnalka – PUSZTAI Gabriella: Nemi szerepattitűdök és vallásosság a felsőoktatási hallgatók körében. *Szociológiai Szemle*, 2020, 30 (3), 49–69.

a nőkre háruló feladatok arányát:¹⁴ ez a hatás a gyakran sokgyermekes lelkészcsaládokban egyértelműen jelen lehet. Ennek némileg ellentmondó hatása lehet viszont magának a női lelkésznek: a női lelkész, különösen a gyülekezeti lelkész pozíciójában egy egyértelműen emancipatorikus hivatásbeli szerep, amely – akár értékrendi, akár gyakorlati okokból – összefügghet az egalitárius irányba elmozduló családi szerepekkel.

A lelkészi munka időbeosztása egy további tényező, amelynek jelentős hatása lehet a lelkészcsaládok működésére, és azon belül a szülői feladatok vállalására. A lelkészi munka csúcsidei a vasárnapok és az ünnepek, amelyek mások számára a pihenés időszakai. Ez minden esetben megnehezíti a családi feladatmegosztást, és annak függvényében, hogy az apa, az anya vagy mindkét szülő dolgozik lelkészként, más és más feladatmegosztás felé tolhatja a családtagokat.

A lelkészek és házastársaik családi szerepeit mindezek mellett természetesen külső elvárások is alakítják. A közismert metafora, hogy a lelkészház falai üvegből vannak, talán ma már nem igaz annyira, mint régen, és nagyvárosi környezetben nem igaz annyira, mint kisebb településeken. Ellenben az a tény, hogy a lelkészcsaládok a gyülekezet kiemelt figyelmére tarthatnak számot¹⁵ ma is olyan tényező, amely hatással lehet a család működésére és a családtagok szerepmegvalósítására. Külső elvárások azonban nem csak a közvetlen gyülekezeti környezettől érkehetnek: azt sem szabad elfelejteni, hogy a magyarországi lelkész családok hozzáállása a nemi és családi szerepekre vonatkozó magyarországi közgondolkodásba illeszkedik. Sok kutatásból¹⁶ tudjuk, hogy a magyar társadalom nemzetközi összehasonlításban inkább a hagyományosnak nevezett családi szerepek felé hajlik. Ebben az utóbbi időszakban csak kevés változás volt,¹⁷ bár a

14 MAKAY Zsuzsanna – SPÉDER Zsolt: *Apaság: A férfiak gyermekvállalása és családi szerepei*. In: MONOSTORI, J. – ÓRI, P. – SPÉDER, Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2018*. Budapest, KSH NKI, 65–82.

15 HILDENBRAND i. m.

16 MURINKÓ i. m.; BRAUN, Michael – SCOTT, Jacqueline: *Changing public views of gender roles in seven nations*. In: HALLER, Max – JOWELL, Roger – SMITH, Tom W. (eds.): *The International Social Survey Programme, 1984–2009: Charting the Globe*. Abingdon – New York, Routledge, 2009, 358–77.

17 SPÉDER Zsolt: *A quarter century of change in family and gender-role attitudes in Hungary*. *Comparative Population Studies*, 2023/48, 741–770. DOI:10.12765/CPoS-2023-29; GREGOR Anikó: *A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök a 2000-es években Magyarországon*. *Társadalomtudományi Szemle*, 2016/6, 89–111.

KSH friss időmérleg adataiban¹⁸ látszik, hogy a háztartási munkára fordított idő tekintetében van közeledés férfiak és nők között, vagyis az otthoni munkamegosztás az utóbbi években valamelyest egyenlőbbé vált.

Tanulmányomban a továbbiakban annak járok utána, hogy a fenti – helyenként ellentétes – hatások feszültségterében a családi szerepek megosztásának, és ezen belül különösen a gondoskodási és a háztartási feladatok megosztásának milyen jellemző mintázatait tapasztalhatjuk a lelkészcsaládokban.

2. Módszertan és adatok

Hogyan szervezik meg a lelkészcsaládokban a háztartási és gyermekgondozási feladatokat, milyen feladatmegosztás alakul ki a szülők között? Mennyire jelennek meg a családban betöltött szerepekhez való viszony tekintetében a modernnek (egalitáriusnak) és a hagyományosnak tekintett elemek? Tapasztalható-e a lelkészcsaládokban az 'új apaság,' a bevonódó, aktív apaszerep megjelenése? Ezekre a kutatási kérdésekre félig strukturált mélyinterjúk elemzésével keresem a választ. Az interjúk két különböző kutatásból származnak. A „Nők a lelkészi pályán” című kutatás keretében készült interjúk közül 27 olyan lelkésznővel készült interjút használtam fel, akiknek van legalább egy gyermekük. Ugyanebben a kutatásban férfi lelkészekkel is készültek interjúk, közülük hatnak van gyermeke. 2025-ben indult a KRE BTK kutatási pályázatának támogatásával a „Családi szerepek a lelkészcsaládokban”¹⁹ című kutatás, amelynek fókuszában az apaszerep változásai állnak. Ennek a kutatásnak a keretében lelkész apákkal készülnek interjúk, ezek közül az elemzés kezdetekor szintén hat állt rendelkezésre. Így az elemzéshez összesen 27 női és 12 férfi lelkésszel készül interjút használtam fel. Interjúalanyaink nagy többségükben a református és az evangélikus, néhányan pedig az unitárius egyház lelkészei, és mindannyian az interjú időpontjában, vagy korábban életük egy meghatározó szakaszában gyülekezeti lelkészként szolgáltak. Mindkét

18 KSH Statat: A 15–74 éves népesség napi átlagos időráfordítása korcsoportok és nemek szerint, 2025. <https://www.ksh.hu/stadat?lang=hu&theme=ido> (2026. 01. 07.)

19 Az NKFI által támogatott K-128313 számú kutatás Biró Emese a lelkészcsaládokat vizsgáló, a „Változó családi szerepek” (KRE BTK 20818B800) kutatása részeként megvalósuló projekt Körösenyi Dániel részvételével zajlott, illetve zajlik. Mindkettőjüknek szeretnék köszönetet mondani a kutatásban való közreműködésükért, és egyben hangsúlyozni, hogy ennek a tanulmánynak az esetleges hibáiért kizárólag én vagyok a felelős.

kutatásban – de a lelkésznők helyzetével foglalkozóban különösen – az interjúk a témák széles körét érintették. Ebben a tanulmányban azonban kizárólag a szülőség, a gyermekek gondozása, a család és a háztartás működtetése szempontjából dolgozom fel az interjúkat, ezen belül is ezeknek a feladatoknak a szülők közötti megosztására fókuszálva. Érdeemes hangsúlyozni, hogy a lelkészi apaszerepre fókuszáló második kutatásnak még az elején tartunk: a folyamatosan készülő további interjúk és részletesebb elemzések később még sok tekintetben kiegészíthetik és árnyalhatják az eredményeket. Az interjúleíratok releváns részeinek elemzése tematikus kódolás²⁰ alapján történt, az előzetesen kialakított kódok a szakirodalomra és a saját korábbi kutatásaink tapasztalataira támaszkodtak, de különösen (bár nem kizárólag) az apaszerepek tekintetében a kódok induktív módon is folyamatosan alakultak az elemzés folyamán. Az eredmények bemutatása során az elemzést interjúrészletek támasztják alá, ezek mellett csak az interjú azonosítószámát tüntetem fel.²¹ Fontos hangsúlyozni, hogy a mélyinterjúkon alapuló kvalitatív elemzés nem teszi lehetővé az egyes vélemények vagy gyakorlatok elterjedtségének vizsgálatát,²² és ez nem is célom. Ez a módszertani megközelítés kiválóan alkalmas ezzel szemben jellegzetes típusok elkülönítésére, mintázatok bemutatására és a döntések, gondolkodásmódok és viselkedésformák komplexitásának feltárására. Az eredmények értelmezése során érdemes szem előtt tartani azt is, hogy a bemutatott 'hagyományos' és 'modern/egalitárius' családi szerepek analitikusan elkülönített típusok, azaz az egyes lelkészcsaládok szerepmegvalósításai és stratégiái valószínűleg gyakran ennek a kettőnek valamilyen kombinációját jelenítik meg, sőt, élethelyzettől vagy életszakasztól függően el is mozdulhatnak az egyik vagy a másik irányába.

20 BRAUN, Virginia – CLARKE, Victoria: Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 2006/3, 77–101. DOI: 10.1191/1478088706qp063oa

21 A *dőlttel* szedett idézett részek itt és a továbbiakban mindig az interjúkból vett részletek. Az idézetek után az interjúk kódszáma található: N jelzi a lelkésznő kutatás női, F ugyanennek a kutatásnak a férfi interjút, D pedig a most induló apakutatás lelkész apákkal készült interjút. Interjúalanyaink anonimitásának minél teljesebb körű védelmében más adatot sehol nem tüntetünk fel. A lelkésznő-kutatás interjúi többségükben 2019 és 2021 között, néhány esetben 2023-ban készültek, az új kutatás interjúi pedig 2025-ben.

22 Ezzel együtt természetesen előfordul, hogy az elemzés során jelzem, hogy egy adott viszonyulás vagy jelenség interjúalanyaink körében nagyon jellemző volt, vagy valamit sokan említettek. Ez azonban soha nem jelenti azt, hogy ebből közvetlenül lehetne következtetni az adott vélemény vagy jelenség elterjedtségének mértékére a lelkészek között általában.

3. Eredmények

A lelkésznek helyzetével foglalkozó kutatásunk egyértelműen megmutatta, hogy nemcsak a szakmai szerepvállalás, hanem az otthoni munkamegosztás és a családi szerepek szempontjából is nagyon eltérő helyzetben vannak a lelkészházaspár tagjaként élő és dolgozó, illetve a világi foglalkozású párral vagy egyedül élő lelkésznek.²³ Korábbi kutatásokhoz hasonlóan²⁴ mi is azt tapasztaltuk, hogy a lelkészházaspárok esetében gyakran mozdul el a helyzet a kenyérkereső férfi – gondoskodó nő szerepmegosztás irányába: a család mintegy 'természetesen' alkalmazkodik a férfi karrierjéhez, és 'természetesen' alakul ki a háztartási és gondoskodási feladatok hagyományos megosztása.²⁵ Emellett a típus mellett világosan elkülöníthető egy olyan típus is, ahol a háztartási-gondoskodási feladatok a ténylegesen egyenlő megosztás felé mozdulnak el. Ez egyrészt tudatos figyelmet igényel, másrészt mint látni fogjuk, bizonyos körülmények ki is kényszeríthetik. A továbbiakban először a hagyományos munkamegosztás mintázatait mutatom be a most elemzett interjúk alapján, majd rátérek arra, hogy mennyiben és milyen esetekben tapasztalható az egalitárius irányba elmozduló családi szerepfelfogás és munkamegosztás a lelkészcsaládokban. Zárásként az apaszerep változásával kapcsolatos tapasztalatok kerülnek fókuszba a férfiinterjúk alapján.

3.1. A háztartási-gyermekgondozási feladatok hagyományos megszervezése

Mint arról már szó volt, a lelkésznek helyzetével foglalkozó kutatásunk alapján gyakran előforduló, jellemző mintázatnak tűnt interjúalanyaink körében a hagyományos nemi szerepeken alapuló családi munkamegosztás, amely a háztartással, a gyermekgondozással és a családtagok érzelmi támogatásával kapcsolatos feladatokat jellemzően az anyákhoz rendeli, az apákkal szemben pedig elsősorban a család anyagi helyzetével és biztonságával kapcsolatban támaszt elvárásokat. Hogy az otthoni feladatok megosztása mennyire nemcsak arról szól, hogy 'ki mosogat', azt jól mutatja a következő interjúrészlet: „*De hát azért az öt gyereket menedzselni is,*

23 Vö. pl. TÖRÖK Emőke – BIRÓ Emese: Lelkésznek életpályája- és karrierdöntései. *Erdélyi Társadalom*, 2022/1, 39–53. DOI: 10.17177/77171.266

24 OFFENBERGER i. m.

25 TÖRÖK Emőke – BIRÓ Emese: Gendered Division of Work within Clergy Couples in Hungary. *Religions*, 2023, 14 (1), 105; 19. DOI: 10.3390/rel14010105

mikor van a zeneiskolában órája, koncert, szakkör, mikor kezdődik az edzés, odaér-e, lesz meccs, nem lesz meccs. Tehát, hogy ezekről [a férj] nem tud semmit igazából. Úgyhogy mindig szeptemberben leülünk és akkor azt megpróbáljuk beosztani, (...) amit azért így megbeszélünk, akkor ahhoz így igyekszik tartani magát. De otthon a házimunkának a nagy részét meg a gyerekekkel kapcsolatos dolgokat, azokat azért nekem kell intézni. Én járok a szülőire, meg az ilyen szülő rendezvényekre.” (N16)

Ez az idézet jól mutatja, hogy a tradicionális családi munkamegosztás alapvetően az anyához rendeli a család mindennapi működtetésének felelősségét, amely (természetesen nem csak a sokgyermekes családok esetében, bár ott kiemelten) egy hihetetlenül komplex menedzselési feladat, folyamatos összpontosítást igénylő mentális munka,²⁶ és ezen a felelősségen a lényegyet tekintve az sem változtat, ha az apa bizonyos konkrét feladatokat átvállal.

Ez a szerepmegosztás nemcsak illeszkedik a lelkészcsaládról alkotott hagyományos képhez, hanem a férfi lelkész szempontjából egy kézenfekvő és a tradicionális elvárásokhoz illeszkedő megoldás is lehet a lelkési pálya sajátos követelményei és időbeosztása által okozott nehézségekre. A gyülekezeti lelkési munka időbeosztása ráadásul nemcsak eltér a legtöbb más hivatásétól, hanem a szorosan vett munkaidőn kívül is sokszor állandó készenlétet igényel. A hagyományos nemi szerepeken alapuló otthoni szerepmegosztás lehetőséget ad ennek a felvállalására: „Azonban a lelkési munkával a rendszertelen időbeosztás is jár, mert a különböző látogatások, megbeszélések és az ilyen belső szolgálatok, mint a temetés, azok össze-vissza vannak. És azon kívül mindig utolér a munka, tehát keresnek telefonon, és a problémák is mindig velem vannak. Úgyhogy nem tudom a munkaidőt csak úgy lezárni, hogy becsukom magam mögött a munkahely ajtaját, és onnantól kezdve a családom meg én vagyok, hanem tulajdonképpen egy ilyen állandó készenléti állapot.” (D02)

Természetesen abban, hogy a hivatás és a magánélet között hogyan húzzák meg a határokat, többféle döntés is születet, és születik is a lelkészek és a lelkésznök körében, mint arról később lesz még szó ebben az elemzésben is. Itt most csak annyit állítok, hogy a gyülekezet számára időben korlátlanul elérhető lelkési szerep felvállalásának jellemző feltétele

26 DEAN, Liz – CHURCHILL, Brendan – RUPPANNER, Leah: The mental load: building a deeper theoretical understanding of how cognitive and emotional labor overload women and mothers. *Community, Work & Family*, 2022, 25 (1), 13–29. DOI: 10.1080/13668803.2021.2002813

férfi lelkészek esetében a tradicionális családi szerepmegosztás, és ennek keretében a férj/apa nagymértékű tehermentesítése az otthoni feladatok alól. Bár ez sokszor spontán alakul ki, lehet tudatos, nyíltan megfogalmazott prioritizálás eredménye is, mint ebben az esetben: *„Azt mondom, hogy én a szolgálatot hamarabb választottam, mint a családot. Én hamarabb lettem lelkész, mint hogy megnősültem volna, és hamarabb voltam lelkész, mint hogy apa lettem. Úgyhogy nekik ezt el kell fogadniuk, hogy nekem ez a nagyobb család, ez folyamatos munkát ad.” (F10)*

A hagyományos szerepmegosztás a lelkészházaspároknál a nők számára is 'megoldás' lehet a hivatás és a magánélet összeegyeztetésére, ez azonban a lelkész nők számára egészen mást jelent, mint férfi pályatársaik számára: jellemzően valamilyen mértékű visszalépést a szakmai feladatokból, és a családi szerepek előtérbe helyezését: *„amikor ilyen volt [ütközés a családi és lelkészi feladatok között], én mindig a családot választottam” (N06)* – fogalmazott egyikük. A lelkész nők egy részénél megjelenik a hagyományos családi szerepekhez való tudatos ragaszkodás, egyfajta kapuőr szerep²⁷ is, amely nem engedi oda a férfiakat a női feladatokhoz. *(„Én ragaszkodom hozzá, hogy én végzem a háztartási munkákat. Ez ilyen női hülyeség, de én szebben elmosogatok, mint a férjem. És nem szívesen engedem oda.” N21)*

A szülői és a háztartási feladatok természetesen az inkább tradicionális nemi szerepek mentén működő családokban is meg vannak osztva. Ez a 'megosztás' nagyon sokféle helyzetet jelenthet, és a megosztás értelmezésében férfi interjúalanyaink jellemzően nem nemi alapú hozzárendelést, hanem a feladatoknak a képességekhez igazodó, önkéntes felosztását látják. Az erről szóló férfinarratíva legjellemzőbb eleme a 'képességek szerinti' feladatmegosztás: *„őneki nem okozott gondot már 20 évesen sem, hogy bemegy egy konyhába és pikk-pakk feltalálja magát és összerakja a dolgokat.” (F01)*. Ez megjelenik a gyerekekkel kapcsolatos feladatokban is: *„Azért az kialakult, hogy melyik területekben ki az adekvát szereplő. Tehát, hogy ő egy ilyen nagyon gondoskodó, a gyerekek életét nagyon jó nyomon követő, az iskolai dolgokat jó menedzselő valaki, és ez valahogy így szinte természetesen az ő kezében van.” (D01)*. Az anya ebben az értelmezésben jellemzően irányító-menedzser szerepben jelenik meg, akinek a többi családtag, így az apa is 'segít': *„A háztartási munka azért alapvetően a feleségem kezében van, de én magam is, meg a gyerekek is azért ebben*

27 ALLEN, Sarah M. – HAWKINS, Alan J.: Maternal gatekeeping: Mothers' beliefs and behaviors that inhibit greater father involvement in family work. *Journal of Marriage and the Family*, 1999, 61 (1), 199–212.

mondjuk így a keze alá dolgozunk, és próbáljuk olyan területeken segíteni, amiben csak ez lehetséges.” (D01)

A hagyományos lelkészcsalád képéhez illeszkedő, a gyülekezetet vezető férfi lelkész és az őt hivatásában támogató, otthon pedig tehermentesítő lelkészfeleség komplementer szerepeire épülő családmodell megvalósítása konfliktusmentes, a szűkebb-tágabb környezet elvárásaihoz harmonikusan illeszkedő működést tesz lehetővé. A lelkészpárok esetében a házaspár női tagja számára ez gyakran jelent szakmai korlátot, és ezt néhány esetben meg is fogalmazták: *„Mint családanya, gyerekeket vállalva, feleségként, nekem nehéz lenne elképzelni azt, (...) hogy én teljes mértékben tudjak anya lenni és gyülekezetet vívő, pályázó, nem tudom én mi mindent csináló lelképásztor. Sok.” (N20)*. Bár lelkésznek ezt inkább adottságként, mint problémaként kezelték, néhány utalásból kiderül, hogy ebből lehetnek családi feszültségek is: *„Kevés az ideje [a férjnek], ez biztos, hogy így van. Ezen is van köztünk vita mindig, hogy én is ugyanígy főállásban lelkészként dolgozom.” (N16)*.

Bár az interjúalanyaink közé bekerült lelkészházaspárok közül sokra jellemző volt – változó mértékben – az itt bemutatott hagyományos családmodell, egy részüknél felismerhető egy másik típus is, az egyenlő(bb) otthoni (és ezzel összefüggésben: hivatásbeli²⁸) munkamegosztásra való törekvés vagy ennek egyes elemei. Ahol pedig csak a pár egyik tagja lelkész, ott a családi munkamegosztás – különböző tényezők mentén – változatosan alakulhat. Ennek a lehetséges mintázatait tekintem át a következő alfejezetben.

3.2. Az egalitárius családi szerepek irányába ható tényezők

Mint arról már szó volt, a tradicionális családi szerepek nemileg meghatározottak: az anyagi és külső biztonság megteremtése a férfi, a gyermekek gondozása és nevelése, valamint a háztartás és a család mindennapi működtetése pedig a nők feladata – ami az elmúlt száz évben folyamatosan növekvő női munkaerőpiaci részvétel mellett kettős terhelést, ’második műszakot’²⁹ jelentett (és jelent gyakran ma is) a nők jelentős része számára. A modernnek nevezett családi szerepek sajátos jellegzetessége éppen az, hogy a szülők nemtől függetlenül megosztva látják el az otthoni feladatokat: a háztartási munka és a gondoskodás ugyanúgy mindkét szülő feladata, mint az anyagi háttér megteremtése. Láttuk, hogy a gyülekezeti

28 A kettő összefüggéséhez részletesebben lásd TÖRÖK – BIRÓ (2023) i. m.

29 HOCHSCHILD, Arlie Russell: *The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home*. New York, Viking Penguin, 1989.

lelkésről és családjáról alkotott hagyományos képpel ezt nem könnyű összeegyeztetni: a korábbi lelkész- kutató interjúi alapján úgy tűnt, hogy a lelkészpárok könnyen beleszúznak a hagyományos családi szerepekbe, vagy éppen tudatosan építenek ezekre. Ahol nem ez a helyzet, ott az egalitárius(abb) otthoni szerepek jellemzően összekapcsolódnak azzal a tudatos döntéssel, hogy az együtt dolgozó házastársak hivatásukban is töreksenek az egyenrangú lelkési szerepvállalásra, a szolgálattal járó feladatok egyenlő megosztására,³⁰ az egyenlően megosztott lelkési feladatok pedig szükségessé teszik az otthoni feladatok megosztását is. *„Tehát, hogy ezt így megosztjuk egymás között. Úgyhogy, ha én végzem a vasárnapi szolgálatot, akkor ő készíti elő a vasárnapi ebédet, vagy a dolgokat ott bent. De ugyanez így fordítva is van. Ez így megosztva van, úgyhogy ő is teljes mértékben részt vesz [az otthoni munkában].” (N07)* Ennek eredménye lehet egy olyan szülői feladatmegosztás, amelyben *„a gyerekeimnek két anyja és két apja van”* – ahogy egy olyan lelkész fogalmazott, aki egyben hangsúlyozta azt is, *„hogy a gyülekezet is látja, hogy két egyenértékű lelkész vagyunk” (N22).*

Egészen más a helyzet egy gyülekezetet önállóan vezető lelkész és világi férje esetében. A lelkési munka sajátos időbeosztásából adódó szükségszerűség erősen hat az otthoni munkamegosztásra, és ezzel a családi szerepekre általában. Ennek az időbeosztás felől nézve két oldala van: egyfelől a lelkész napközben másoknál többet van otthon, vagy a munkahelye és az otthona szoros térbeli közelsége miatt legalábbis az otthona közelében, így sok otthoni feladatot rugalmasan tud intézni. Többen (a lelkész mellett hasonló helyzetben lévő férfi lelkészek is) kiemelték ennek a pozitív oldalát (*„az, hogy mi osztjuk be az időnket, ez egy hihetetlen szabadságot jelent” N04*). A szabadság azonban természetesen csak a nagyszámú feladat időbeli elosztására vonatkozik, nem az elvégzésére. A munkaterhelés tehát összességében nem kisebb, viszont az otthoni vagy otthonhoz közeli munkavégzés miatt a munka és magánélet határai elmosódhatnak,³¹ és még a szűkebb környezet számára sem mindig egyértelmű, esetleg bizonyításra szorul, hogy a lelkész ’dolgozik.’ A *„férjem is, amikor úgy van, hogy valamit el kell intézni, és akkor felhív és mondja, hogy de te ráérsz, mert otthon vagy”* – fogalmazta meg fentebb is idézett lelkész interjúalanyunk.

30 TÖRÖK – BIRÓ (2023) i. m.

31 VOSWINKEL, Stephan – KOCYBA, Hermann: A munka határainak leomlása. Az elszemélytelenedéstől a folyamatos önmenedzselésig. *Replika*, 2007/59, 135–144.

A szokványostól eltérő időbeosztás másik oldala azonban, hogy a lelkésznő éppen azokban az idősávokban van kevesebbet otthon, amikor a család többi tagja igen, így különösen a gyerekekkel kapcsolatos gondoskodási feladatokat a hagyományostól eltérő módon kell megszervezni, a szülők vagy segítők bevonásával megosztani. A tradicionális minta erejét mutatja, hogy sokan ezt a megosztást úgy élik meg, hogy a férj valójában az ő feladataikat veszi át: *„Hú, hát a férjem rengeteget segít. Tehát e nélkül ez nem menne.”* (N04). A megvalósuló egalitárius szerepmegosztás ebben az értelmezésben nem magától értetődő, a lelkésznő úgy érezheti, hogy ezért köszönettel tartozik: *„Nincsenek ilyen klasszikus szerepek nálunk, hogy az asszonyé a házimunka, a férfié a villanyszerelés, mindent együtt teszünk, tehát ugyanúgy az én családban nemlételem pótolja a gyerekek irányába is, meg a háztartás irányába is, tehát nem győzők ezért hálás lenni.”* (N12) A feladatoknak ez a (részben) kényszerű újraelosztása olykor feszültséget is okozhat: *„És akkor ez azt jelenti, hogy a hét estéből négyen nem vagyok itt. És akkor ő a két gyerek, meg a fürdetés, meg kisgyerek, meg hisztik, meg nem tudom, fennforgás, azt egyedül kell megoldja, és ez neki sok.”* (N02) Ugyanez a helyzet nyilván fordított esetben is megterhelő (*„az esti rutint, azt ő [a feleség] csinálja velük. Estétől függ, de a hét estéből biztos, hogy öt este van, hogy kilenc előtt nem érek haza”* D05), de a hagyományos normákhoz való illeszkedés ebben az esetben ezt minden érintett számára jobban elfogadhatóvá teszi.

A fenti feladat-átrendeződés ellenére visszatérő mintázat az önállóan gyülekezetet vezető lelkésznőknél, hogy úgy érzik, nem tudnak mindkét 'munkájukban', a gyülekezetben is és otthon is teljes mértékben helyt állni, és ezt a családjuk szenvedni meg. *„Mindeni százszázalékosan úgysem lehet, tehát valahol valamiben engedni kell, hol a családban, hol a munkában, de sokkal többet inkább a családból enged az ember. És ennek azért néha van visszajelzése, hogy már megint csak ránk nem érsz ránk.”* (N04) Ha úgy érzik, hogy a családra, gyerekekre a kívánatosnál kevesebb idő marad, többen inkább a házimunkában próbálnak engedni az elvárásokból: *„Én nem vagyok egy rendmániás ember. Énnekem mindig fontosabb volt, hogy leüljünk, olvassunk vagy játsszunk a kölykökkel, vagy lemenjünk, mint az, hogy mindig minden el legyen mosogatva.”* (N20) Ennek egy lehetséges korlátjára az 'üvegfalú' lelkészházban egy férfi interjúalanyunk világított rá: *„Bármikor lehet egy olyan, hogy jön egy néni, hoz valamit. Hát, mi egy kicsit külvárosi részben vagyunk. Még elképzelhető, hogy hozott valami saját kertből zöldséget. És akkor hoztam, beviszem a konyhába, tehát ott*

is rendnek kell lennie.” (F10). Önállóan gyülekezetet vezető, gyermekes lelkésznő interjúalanyaink körében meglehetősen általánosnak tűnt a következő mondatban megfogalmazódó, szülői és hivatásbeli szerepük konfliktusából adódó feszültség: „Állandóan ezen rágódik az ember, hogy elég anya vagyok-e nekik, eléggé anya vagyok-e nekik. A másik oldalon meg nyilván az, hogy eléggé lelkész vagyok-e a gyülekezet számára.” (N33). Bár a szülői és a lelkészi szerep igényei férfi lelkészek esetében is összeütkezésbe kerülhetnek esetenként, és számukra is érzékelhető az időhiány a családi területen, hasonló szorongásról férfi lelkészek nem számoltak be.

A sajátos időbeosztás a férfi lelkész és önálló, világi karrierrel rendelkező felesége esetében is az egyenlőség irányába tolhatja el az otthoni feladatmegosztást. Ezekben az esetekben a férj van otthon napközben, ami így, a korábban bemutatott helyzetektől eltérő módon ugyan, de szintén megnyitja a tradicionálistól eltérő feladatmegosztás lehetőségét. Interjúink alapján az ilyen felállásban élő és dolgozó pároknál lényegében minden esetben megtörtént a férj intenzívebb bekapcsolódása a gyermekgondozásba és a házimunkába, és a helyzet leírásakor szinte mindig elő is került, mintegy magyarázatként az a tény, hogy a lelkész apától eltérően az anya kötött időben és helyszínen dolgozik: „*abban a szempillantásban, hogy ő el tudott menni valahova dolgozni, olyan óraadásra stb., oda [az otthoni feladatokba] be kellett állni.” (D06); „abból a helyzetből fakadóan, hogy én otthon dolgozom, vagy szóval, hogy nagyon közel van a munkahelyem és a lakásom. És A. [a feleség] meg eljár dolgozni.” (F11) vagy „Főleg azért, mert itthon vagyok, és nekem vannak olyan kieső ideim, amiben nem ... tehát, hogy irodai munkát tudnék végezni, de ha mondjuk azzal végeztem, akkor tudok ablakot pucolni.” (F10). Ez nem azt jelenti, hogy kényszerként élik meg, sőt, különösen a gyerekekkel kapcsolatos feladatok esetében örömmel csinálják („*ezt tudtam, sőt, ennek örülök, és vállalom.” F07*), de mindenképpen jelzésértékű, hogy a bevonódásukról mindannyian ebben a kontextusban beszéltek. Érdemes jelezni továbbá, hogy a családi feladatokba aktívan bekapcsolódó apák egyike sem értékelte úgy, hogy feleségénél nagyobb részt vállalna, vagy elsődleges felelőse lenne ezeknek a tevékenységeknek. Voltak viszont, akik aktív részvételük hangsúlyozása mellett jelezték, hogy azért „*nyilván nagyobb százaléka az övé [a feleségé]” (F10), vagy hogy a feleség „jobban átlátja” (F07) ezeket a feladatokat. Ez utóbbi arra utal, hogy a család életének folyamatos szervezésével járó mentális munka a férj nagymértékű részvétele mellett is a feleségnél marad.**

Az 'otthon dolgozó' lelkésznőkhöz hasonlóan a munkaidőben végzett

családi feladatok párja férfiak esetében is a munkaidőn kívül végzett lelkesi feladat: „*Mert hogy egy emelettel följebb lakunk. És ha eszembe jut valami, akkor 11 órakor lejövök e-mailezni.*” (F11) Tehát munka és magánélet határainak elmosódása nemtől függetlenül minden lelkes esetében jellemző lehet. Ugyancsak férfiakat és nőket is érinti – bár valamelyest másképp – a gyülekezet elvárásainak való megfelelés. A napi házimunkába bekapcsolódó lelkes például kiválthat némi csodálkozást, különösen a gyülekezet idősebb tagjaiból (*Visszamondda a néni, a felesége, hogy azt mondja, hogy hát a múltkor az uram fölment a tiszteletesékhez, és a tiszteletes úr vasalt. Tehát ilyen nagy, mi az, hogy vasalt.*” D03), vagyis gyülekezettől függően ez akár kisebb súrlódást is eredményezhet a lelkeszcsalád környezetével.

Összességében tehát az egalitárius családi szerepmegosztás vagy annak egyes elemei a lelkesi feladatok tudatos egyenlő megosztására való törekvéssel szoros összefüggésben megjelenhetnek együtt dolgozó lelkes-házaspároknál, világi házastárssal élő lelkeseknél és lelkesnőknél pedig a lelkesi munka időbeosztásának sajátosságai a személyes szándékoktól részben függetlenül is ilyen irányba tolhatják a családok működését. A modern családi szerepek egyik fontos eleme a gyermekgondozási feladatokban való egyenlőbb részvétel felé való elmozdulás. Ehhez kapcsolódóan az interjúelemzésem eredményeit bemutató utolsó alfejezetben most az apaszerepeket vizsgálom meg a lelkeszcsaládokban.

3.3. A gondoskodó apaszerep mint igény és gyakorlat

A változó szülői szerepek egyik legfontosabb trendje az elmúlt évtizedekben az apaszereppel kapcsolatos elvárások megváltozása. A hegemon maszkulinitás³² által meghatározott férfikép mellett egyre erősebben jelenik meg egy olyan férfi és apa képe, aki képes az érzelmi közelségre, intenzíven jelen van a gyermeke(i) életében, és részt vesz a hagyományosan nőiesként definiált gondoskodási feladatokban. Bár ez a változás a lelkeszcsaládok esetében is összekapcsolódik általánosságban a szülők közötti munkamegosztás egalitárius irányba való elmozdulásával, mindenképpen egy olyan önálló jelenség, amelyet érdemes és szükséges is külön tárgyalni.

Mindenekelőtt azért, mert ennek az 'új' apaszerepnek a megjelenése – az eddigi interjúk alapján – nagyon általánosnak tekinthető férfi interjúalanyaink között. A 'megjelenés' természetesen sok mindent jelenthet és

32 CONNELL, Robert W.: *Masculinities*. Los Angeles, University of California Press, 1995.

jelent is a megfogalmazódó hiányérzettől a magától értetődő mindennapi gyakorlatig, de mindenképpen jelen van, ha másként nem, viszonyítási pontként. Ez a viszonyítási pont már abban megjelenik, hogy az apa feladatai között visszatérően hangsúlyozták az érzelmi biztonság, a szeretet és az elfogadás nyújtását: az apa legyen „biztos pont, meg egy olyan háttér, akire lehet számítani bármilyen körülmények között” (D01). Az érzelmi hangsúly egyértelműen olyan elem, amit a tradicionális gondolkodás inkább az anyai szerephez kapcsolt. Az új apaszerep ebben közelít az anyai szerephez, egy interjúalanyunk kifejezetten úgy fogalmazott, hogy náluk „nincs megkülönböztetés apai és anyai feladatokban” (D03).

Interjúalanyaink nagyon fontosnak tartják a gyerekek életében való aktív apai jelenlétet – viszont éppen ebben fogalmazódott meg a legtöbb hiányérzet is. Visszatérően hangsúlyozták az időhiányt: „a gyerekekkel való, főleg játék, beszélgetés, ott abban van deficit, a gyerekekkel való értékes idő” (D02), és ezt alapvetően a lelkeszi munkaterhelésnek és időbeosztásnak tudták be. „Tehát én non-stop dolgozom, de tényleg, és nem sajnáltatva magamat, mert én ezt szeretem csinálni, de ilyen, hogy szabad napom sincs. Tehát, hogy néha jó lenne, amikor a gyerekek kisebbek voltak, és még jobban igényelték, amikor az jó lett volna, de nekik ugye mindig az iskola miatt a hétvége volt szabad, nekem az mindig fullon van.” (F10) Szintén visszatérő elem volt az a gondolat, ami az előző interjúrésztben is megfogalmazódott: hogy éppen a gyerekek kisebb, erre érzékenyebb időszakában nem tudtak elegendő időt tölteni velük. Egy lelkeszházaspár tagjaként élő interjúalanyunk ezt nemcsak a lelkesz apák problémájának látja, hanem a lelkesz szülőkének általában: „ez az állandó szakmai pörgés, hogy ez tőlük [a gyerekektől] jobban megfoszt minket. Magyarul ők jobban egyedül maradnak. A két nagyobbnál ez már szinkronban van azzal, hogy már örülnek. De, mondjuk öt évvel ezelőtt még nem így volt. (...) Egy gyereket szerintem jobban megviseli az, vagy jobban ki vannak téve, hogy a szülei állandóan csak lelkeszkednek, és kevésbé szülősködnek.” (F03)

Mindazonáltal az apák gyermekgondozásban, gyermekekkel való foglalkozásban való részvétele általános törekvés a lelkeszek részéről, ami még a háztartási feladatokat egyébként inkább 'hagyományosan' megosztó pároknál is megfigyelhető. Ez viszont gyakran inkább a tradicionális férfi szerephez illeszkedő módon történik, azaz 'kinti', egyedi, aktivitáshoz kapcsolódó tevékenységekben vesz részt nagyobb mértékben az apa, míg az anya a 'benti', ismétlődő, fiziológiai szükségletekhez kapcsolódó feladatokban van erősebben jelen. Ezt nagyon plasztikusan fogalmazta

meg egyik interjúalanyunk: *„Én vagyok a kalandozó. Elviszem, stb., amikor az van. De mondjuk nem biztos, hogy tudom, hogy hol van a gyógyszer.” (F07)*. Ebben a felállásban nem csak a fent jelzett kint/bent ellentétpárt érdemes észrevenni, hanem azt is, hogy az alapvető felelősség az anyáé: az apának, még ha sokat foglalkozik is a gyerekekkel, nem kell tudnia, hol vannak olyan fontos dolgok, mint a gyógyszerek. Egyértelműen megjelenik viszont itt is, és a legtöbb ezzel kapcsolatos megnyilvánulásban az az igény, hogy az apa részese legyen a gyerekek életének, legyen közelség, legyen valamilyen formában közös idő, még akkor is, ha a mindennapi otthoni tevékenységekben az apa kevésbé van jelen: *„Igazából én ott tudom el-
lensúlyozni [a kisebb otthoni részvételt], hogy ezekre a külön órákra, meg az ő hobbiakra én viszem őket, és akkor tudok sok időt lenni velük.” (F10)*

Lelkészpárok esetében a gyermekgondozásban való intenzívebb részvétellel is összekapcsolódhat a lelkeszi feladatok egyenlőbb megosztásával: *„A gyermekünkkel én nagyon sokat voltam kiskorában. Tehát azért is, hogy a feleségem is tudja tartani az alkalmakat.” (F01)*. Többen beszámoltak a kisgyermekgondozásban való aktív részvételről világi hivatásához visszatérő feleség mellett is (*„akkor vigyáztam a pulyákra, pelenkáztam őket, vittem a hátamon sétálni, meg főztem neki, úgyhogy ott ült a hátamon a gyerek” D03*), sőt, olyan is volt, aki úgy érezte, hogy kisgyermekkorban értette meg magát jobban a gyerekeivel.

Több lelkesz érezte úgy, hogy az apaságával kapcsolatos döntéseit az a saját tapasztalat is formálta, hogy gyerekkorában nem kapta meg azt az apai törődést, amit ő most meg szeretne adni a gyermekeinek: *„Nekem nem volt egy apaélményem, én erre készültem tudatosan, hogy én másként akarok részt venni a gyerekek életében.” (F07)* Talán nem indokolatlan azt feltételezni, hogy ebben megjelenik egy generációs különbség is: a gondoskodó, érzelmileg elérhető apa mintája ebben az értelemben valóban 'új'.

Összességében a szülői gondoskodásban, az apaszerepek megvalósításában is érzékelhető egy tradicionálisabb és egy egalitáriusabb mintázat, de ezek inkább csak a gondoskodásban való részvétel módjában vagy mértékében különböznek. Lényegében mindenki egyetért azonban abban, hogy az apának aktívan jelen kell lennie a gyermek életében, érzelmileg elérhetőnek és támogatónak kell lennie számára.

4. Konklúzió

Szakirodalmi források széles köre támasztja alá a vallásosság és a hagyományos nemi szerepek és az ennek megfelelő családi feladatmegosztás kapcsolatát,³³ és a hagyományos gyülekezeti működés is erre a felállásra épít.³⁴ Ennek alapján azt várhatnánk, hogy a lelkészcsaládok inkább a hagyományos családi szerepek alapján működnek. Ez azonban legjobb esetben is csak részigazság. A lelkészcsaládok belső működése sokkal árnyaltabb, nemcsak az élethelyzetek, de az ezzel kapcsolatos gondolkodásmódok sokfélesége is jellemző.

Tanulmányomban félig strukturált mélyinterjúk elemzése alapján mutattam be a családi szerepfelfogások két fő típusának a működését a lelkészcsaládokban. Amikor férj és feleség együtt dolgozik a gyülekezetben, jellemzően mind a családi, mind a szakmai szerepekben megjelenhet a lelkész és a lelkészfeleség hagyományos képe. Lelkész házaspárok családjában a háztartási és gondozási gyakorlatok szervezése általában megfelel a hagyományos nemi szerepeknek, rögzített szerepek és felelőségek dominálnak, és ugyanez jellemző a lelkész férj mellett a gyülekezetben vagy hitoktatásban dolgozó feleség esetében. Ez a 'hagyományosnak' tekinthető típus tehát a kenyérkereső apa és a gondoskodó anya komplementer szerepeire épül.

Lelkészházaspárok esetében a másik típus, az egyenlő otthoni feladatmegosztáson és egyenrangú viszonyokon alapuló, 'modernnek' nevezett családi szerepmegosztás jellemzően nagyfokú tudatosság és a lelkészi feladatok egyenlő megosztása mellett alakulhat ki. Ha pedig a szülőpár egyik tagja világi foglalkozású, a másik pedig lelkész, a helyzet többféle módon elmozdulhat az egyenlőbb feladatmegosztás és az egalitárius szerepfelfogás irányába. Erre a felállásra az jellemző, hogy a férfi is aktívan bekapcsolódik mind a gyermekekkel, mind a háztartással kapcsolatos feladatokba, a szerepek és a felelőségek nem nemileg meghatározottak. A helyzet azonban – természetesen – sehol sem fekete-fehér. Inkább tradicionális szerepekkel jellemezhető családok esetében is nagymértékben elfogadott, sőt elvárt a férfiak valamilyen mértékű bekapcsolódása nemcsak a gyermekgondozásba, hanem a háztartási feladatokba is, elsősorban 'segítő' jelleggel, miközben az alapvető felelőség és a család működésének koordinálásával járó mentális munka a nőké marad. Az ezt keretező narra-

33 Vö. SEGUINO i. m.; INGLEHART – NORRIS i. m.

34 Vö. SHEHAN – SCHULTZ – WIGGINS-FRAME i. m.; HILDENBRAND i. m.; SAMMET i. m.

tíva azonban szinte soha nem hivatkozik a szerepek nemi rögzítettségére: különösen a férfi interjúalanyok hangsúlyozzák a feladatok 'képeségek' szerinti megosztását. Másfelől erősen az egyenlőség felé hajló vagy azt tudatosan felvállaló otthoni feladatmegosztás mellett is jelen lehet valamilyen mértékben a női irányító-menedzselő szerep.

Ha kizárólag a szülői szerepeket vesszük szemügyre, még egyértelműbbnek tűnik, hogy a férfiak bevonódása általános mércévé vált: az aktív apaszerep erősen jelenlévő igény és részben megvalósuló gyakorlat a lelkészcsaládokban. Úgy tűnik, a döntéshozó-iránymutató, de érzelmi-leg távolságtartó, tekintélyelvű apakép helyett a lelkészcsaládokban is az érzelmi közelség és a gyermek életében való aktív jelenlét vált meghatározóvá. Ezt interjúalanyaink közül többen tudatos, akár saját gyermekkori hiánytapasztalataikra reagáló döntésként mutatták be. Ezzel együtt még a gyermekgondozásban kifejezetten intenzíven résztvevő apák családjaiban is gyakori volt, hogy a koordináció – és ezzel, még ha kimondatlanul is, a fő felelősség – a nőkre hárul. Interjúalanyaink között sehol sem találkoztunk azzal, hogy a férfi lenne az elsődleges gondoskodó szülő, és jellemző mintázat, hogy az apák és anyák közötti munkamegosztás még mindig a kint és bent, különleges és rutinszerű, kaland és mindennapi szükségletek ellentétpárjai mentén alakul.

A lelkészcsaládok működése, a családi szerepek és a szülőség mintázatainak bemutatása komplex és szerteágazó téma, amelynek ez a tanulmány csak néhány elemét tudta felvillantani. Az itt bemutatott képet folyamatban lévő kutatásunk a jövőben remélhetőleg további fontos részletekkel fogja gazdagítani.³⁵

35 A téma néhány részterületét illetően pedig a korábbi lelkész- és nő-kutatás publikációi nyújthatnak részletesebb tájékoztatást. A lelkészházaspárok helyzetének részletes bemutatásához lásd pl. TÖRÖK – BIRÓ (2023) i. m.; a munka-magánélet egyensúly témájához pedig TÖRÖK Emőke – BIRÓ Emese: *Család és hivatás a protestáns lelkész-nők életében*. In: DRJENOVSKY Zsófia – SZTÁRAY KÉZDY Éva – TÖRÖK Emőke (szerk.): *Kutatás, képzés, közösség: a Károli Gáspár Református Egyetem Szociológia Tanszékének jubileumi tanulmánykötete*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2024, 67–84.